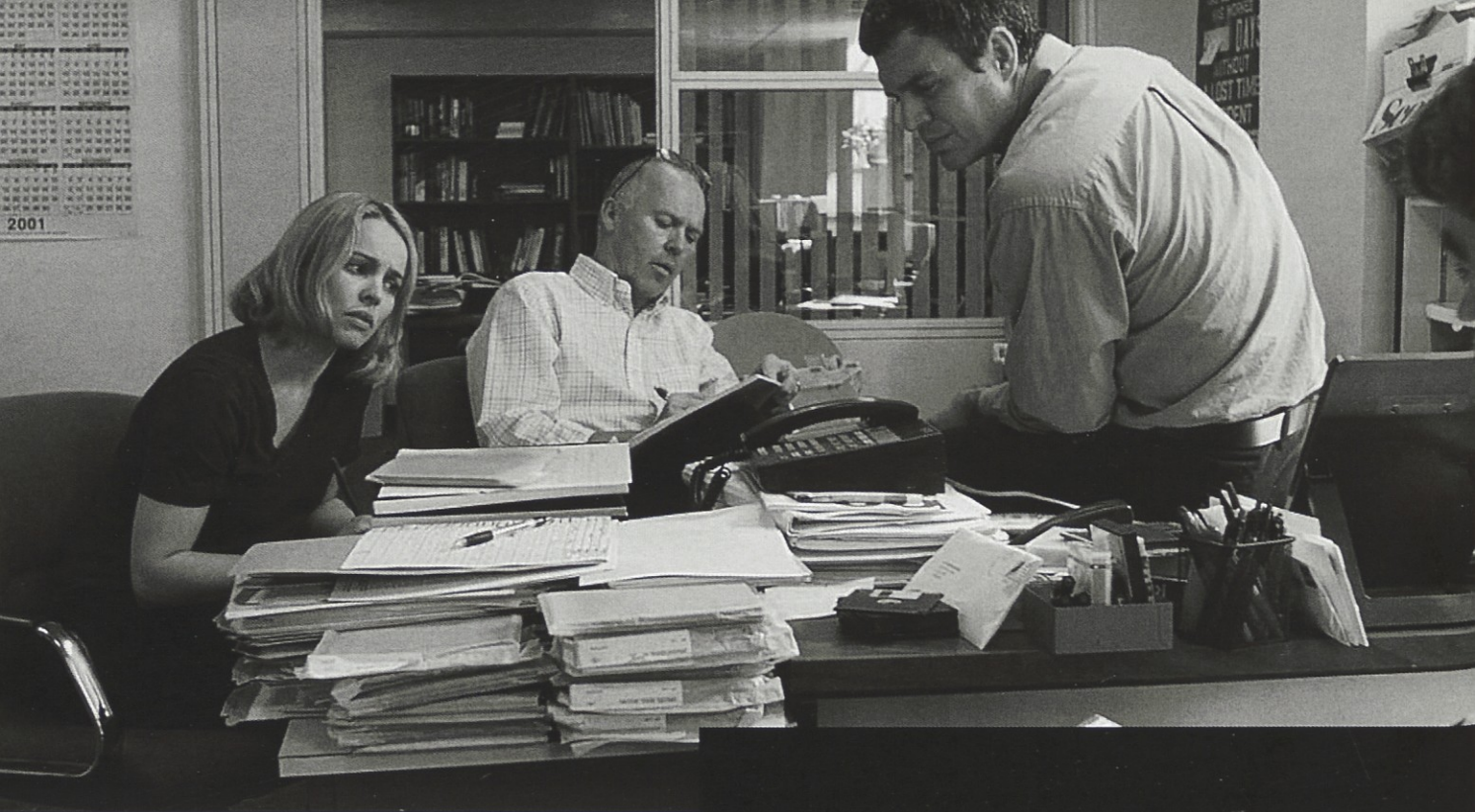

V žarišču / Spotlight, 2015, Tom McCarthy

kritika

Ana Šturm

V žarišču

V žarišču (Spotlight, 2015, Tom McCarthy) se odpre z genialnim začetnim prizorom, v katerem režiser elegantno vpelje vse glavne teme in najpomembnejše akterje filma, v tem primeru družbene institucije.

Boston, 1976

Mati samohranilka, njeni otroci, dva duhovnika in državni tožilec se sredi tihega zimskega večera znajdejo na eni od bostonskih policijskih postaj. »Novinarji?« vpraša državni tožilec. »Samo nek tip iz Citizena, ampak smo ga poslali proč. Nobenih večjih časopisov,« odgovori policijski načelnik. »Naj tako tudi ostane,« doda tožilec in se odpravi v sobo za zasliševanje, kjer duhovnik pretreseni materi obljubi, da se kaj takega ne bo več ponovilo. Vse poteka mirno, brez neprijetnih vprašanj, skoraj samoumevno. Standardni postopek. Duhovnika, ki sta videti kot dva mafijska šefa, oblečena v temne plašče in klobuk, se na koncu v svoji limuzini nekaznovana odpeljeta v noč.

McCarthy v kratkem prologu pokaže, kako nemoteno je bostonska nadškofija več desetletij tiho in učinkovito, ob sodelovanju mestnih oblasti, prikrivala zlorabe otrok ter svoje duhovnike pošiljala v (lastne) rehabilitacijske centre, nato pa v druge, oddaljene škofije, kjer se je zlovešči cikel zlorab večkrat ponovil. Na ta način jasno začrta okvir filma in s peščico

premišljenih potez skicira družbeno stanje in razmerje moči med ključnimi institucijami v enem najstarejših, najpremožnejših in najpomembnejših večjih (katoliških) mest v Ameriki. Vse, kar moramo vedeti, je že tu, v teh pičlih dveh minutah.

Boston, 2001

Iz Miamija v časopisno hišo *Boston Globe* pride novi urednik, Martin 'Marty' Baron (Liev Schreiber). Še preden uradno zasede svoje delovno mesto, ga vznemiri kolumna *Globove* novinarke Eileen McNamara o sodnem procesu proti duhovniku Johnu Geoghanu, ki naj bi spolno zlorabil več kot 130 otrok. Presenečen, da omenjena zgodba nima nobenega *follow-upa*, zanj zadalži posebno ekipo raziskovalnih novinarjev, imenovano *Spotlight*. Na podlagi Geoghanovega primera in po dolgotrajnem, pol leta trajajočem intenzivnem raziskovalnem delu novinarji *Spotlighta*, Mike Rezendes (Mark Ruffalo), Sacha Pfeiffer (Rachel McAdams), Matt Carroll (Brian d'Arcy James) ter Walter 'Robby' Robinson (Michael Keaton), njihov vodja, javnosti razkrijejo enega največjih škandalov Rimskokatoliške cerkve. Film temelji na dejstvih, zvesto sledi resnični zgodbi in resničnim osebam. Ekipo *Spotlighta* je leta 2003 za svojo obsežno raziskavo o množičnih zlorabah otrok s strani katoliških duhovnikov in sistematičnem prikrivanju teh zlorab prejela Pulitzerjevo nagrado, eno najpomembnejših na področju novinarstva. Škandal, ki so ga razkrili, še vedno velja za eno najvplivnejših

zgodb časopisa *Boston Globe*. V procesu dela so objavili več kot 600 člankov. Okrog 250 duhovnikov je bilo javno obtoženih, bostonski kardinal Law pa je leta 2002 posledično odstopil s položaja. Zgodba je pretresla lokalno skupnost, obkrožila svet, njene posledice in nezmožnost cerkve, da se sooči s tem problemom, pa je moč čutiti še danes.

Kako posneti dober, zanimiv in napet film o pol leta trajajoči novinarski raziskavi, ki v 90 odstotkih pomeni sestavljanje zapiskov, brskanje po arhivih, vnašanje podatkov v Excelove tabele in neskončno preverjanje zbranih podatkov? Znano je, da je novinarskih filmov malo, dobrih novinarskih filmov pa še manj; med slednje zagotovo spadata **Vsi predsednikovi možje** (All the President's Men, 1976, Alan J. Pakula) in **Zodiak** (Zodiac, 2007, David Fincher), če omenimo dva, s katerima ima *V žarišču* največ skupnega in se nanju tudi direktno navezuje. McCarthy se odloči za pristop, ki je v današnjem času glede na zahteve filmske industrije dokaj neobičajen – za umirjen, resen, zahteven in razmišljajoč film, ki zvesto sledi proceduralnosti novinarskega dela.

Glede na obravnavano tematiko bi *V žarišču* zlahka zašel v (pretirano) čustveno dramtizacijo. Režiser se zato raje zadržano, objektivno in z namenoma neopaznim vizualnim stilom – newyorški kritik A. O. Scott je zapisal, da je film vizualno zanimiv prav toliko kot dan star kavni madež na srajci – podrobno posveti procesu novinarskega dela. Raziskovalno novinarstvo je ključna akcija tega filma in McCarthy upa, da bo delovni proces slednjega za gledalca zanimiv sam po sebi. Ko pri delu sledimo novinarjem, podobno kot v filmu *Vsi predsednikovi možje*, dobimo občutek za svet okrog sebe. Prav ta pristop uspe, skupaj z množico premišljenih detajlov in tehtnih informacij ter brez velikih besed ali katarzičnih trenutkov, povedati zelo veliko pomembnih stvari o delovanju naše družbe.

Film je na osnovni ravni zgodba o tem, kako nastane zgodba. Narativa zelo natančno, dan za dnem sledi delu, ki ga opravlja ekipa *Spotlighta*, in zgodbi, ki nastaja v procesu njihovega raziskovanja, oboje pa hkrati predstavlja zgodbo, ki jo film pripoveduje. Čeprav do zadnje potankosti zvesto sledi procesu novinarskega dela, ta proces nikoli ni v napoto filmski zgodbi. Če smo se v filmu *Vsi predsednikovi možje* občasno izgubili v množici podatkov, datumov, imen in števil, nas McCarthy spretno vodi med enim in drugim. Zdi se, da se tako kot novinarji v njegovem filmu tudi sam osredotoča na vprašanja, katero zgodbo je vredno povedati in zakaj, na kakšen način pripovedovati in kaj v pripoved vključiti. Kaj izpustiti, čemu dati prednost? Katera linija zgodbe je (naj)pomembnejša? Pri dobri zgodbi je treba vsako stvar umestiti na ravno pravo mesto in film se tega zaveda. Vse je točno tam, kjer mora biti.

McCarthy tudi na vizualni ravni pogosto podčrtava spreminjanje perspektiv, skozi katere gledalci o videnem razmišljamo. Lep primer najdemo neke sredi filma, ko se ekipa *Spotlighta* po telefonu pogovarja s strokovnjakom, ki že več kot 30 let raziskuje 'psihiatrični fenomen' zlorab. Pogovor razkrije, da je problem veliko širši, kot so si novinarji lahko predstavljali, jasno pa postane tudi, da če ga bodo želeli dojeti v celoti,

bodo o njem morali začeti razmišljati drugače. Kamera se v omenjenem prizoru od bližnjega plana telefona zelo počasi pomika nazaj in nam postopoma razkrije celotno sliko – štiri novinarje, ki šokirani nad prejetimi informacijami sedijo okrog telefona, medtem ko njihovi izrazi razkrivajo očiten zasak v razmišljanju. Prizor na eni strani podčrtava napredovanje zgodbe in razširitev raziskave, na drugi pa nujnost celostnega pogleda na problem; gledalca na zelo enostaven način opozori, da mora tudi sam o tem, kar gleda na platnu, začeti razmišljati drugače. Gre za enega ključnih delov filma, kjer tako ekipa kot gledalec dobita novo perspektivo, novo pripovedno linijo, ki ji morata slediti – v ospredje stopi razmislek o družbenih strukturah in delovanju sistema.

»Osredotočiti se moramo na institucijo, in ne na posamezne duhovnike; na cerkveno politiko in prakso. Pokažite mi, da je cerkev zlorabljala sistem zato, da duhovniki ne bi bili kaznovani, in da so prav te duhovnike vedno znova nekaznovane premeščali v druge župnije. Pokažite mi, da so to počeli sistematično in da so navodila za tovrstno prakso prišla od najvišjih cerkvenih instanc.« Tudi *Globov* urednik Baron želi, da se ekipa *Spotlighta* osredotoči na sistemsko razsežnost zgodbe; skupaj z njimi pa v to narativo pademo tudi gledalci. Hitro nam postane jasno, da nam film že ves čas, na podoben način kot serija **Skrivna naveza** (The Wire, 2002–2008, David Simon) – v kateri je, mimogrede, McCarthy upodobil Scotta Templetona, osovraženega novinarja časopisa Baltimore Sun – razkriva sistemsko delovanje institucij.

Institucije film preči na različne načine in z različnih perspektiv. S pomočjo premišljenih podrobnosti nam pokaže, kako so integrirane v naše življenje, na kakšen način izvajajo socializacijo in indoktrinacijo ter na kakšen način oblikujejo in nadzorujejo življenje vsakega posameznika. Ko novinarji v okviru svoje raziskave hodijo od žrtve do žrtve, se v vsakem kadru pojavi cerkveni zvonik ali pa v ozadju lahko slišimo cerkvene zvonove. Cerkev je v Bostonu vseprisotna entiteta, ki diha za vrat mestu in njegovim prebivalcem. Je entiteta, ki ji v tem mestu ne moreš ubežati. Ko Sacha žrtve vpraša, zakaj svoje zgodbe ni nikomur zaupal, ji ta odgovori zgolj: »Komu? Duhovniku?« Film ni osredotočen le na cerkev; pod svojo lupo postavi tudi novinarstvo, sodstvo, šolo in seveda družino. V središču se znajde tudi vprašanje o tem, kako je mogoče, da vsa skupnost zamiži na eno oko, obrne hrbet svojim najranljivejšim članom ter postane sokriva pri zločinu. Ali kot v enem od intervjujev med raziskavo pripomni policist: »Nihče si ne želi aretirati duhovnika.«

Film prevprašuje tudi, kaj se zgodi, ko se neka institucija izogiba odgovornosti in svojo moč ter družbeni položaj izkorišča. Prav tu pride na površje izjemno pomembna vloga (dobrega) novinarstva oziroma četrte veje oblasti. McCarthy se jasno pokloni novinarskemu poklicu in predvsem raziskovalnemu novinarstvu kot enemu pomembnejših družbenih korektivov. Že na samem začetku filma je prizor, ki to tezo podčrtava – novi urednik Baron je povabljen na srečanje z najvplivnejšim predstavnikom bostonske nadškofije, kardinalom Lawom. V kratkem pogovoru Law

pripomni, da upa, da bodo s časopisom lahko dobro sodelovali, saj mesto najbolj cveti takrat, ko njegove ključne institucije delujejo skupaj, Baron pa mu na to odvrne, da mora časopis, če želi dobro služiti neki skupnosti, delovati predvsem in povsem neodvisno. Film tako deluje tudi kot vitalen opomnik integralne vloge novinarstva v naši družbi.

Da časopis sploh lahko deluje neodvisno in da se lahko postavi po robu instituciji, kakršna je katoliška cerkev, mora biti tudi sam trdna in dobro delujoča institucija. Boston Globe je bil leta 2001 na višku svojih moči. Novinarske zgodbe so lahko vplivne, če imajo najprej obsežno bazo bralcev, do katerih te zgodbe pridejo. McCarthy subtilno pokaže, kako pomembno je, da imajo časopisi tudi dobro finančno podporo, zaradi katere lahko delujejo neodvisno in zaradi katere si njihovi novinarji lahko privoščijo pol leta ali leto dni poglobljenega raziskovalnega dela za eno samo zgodbo. Opozori tudi, kako pomembno je nakopičeno in ohranjeno 'znanje' neke institucije (arhiv časopisa), pa tudi znanje, izkušnje in zaupanja vredni viri novinarjev, ki za časopis delajo že daljši čas. Za novinarje je velika prednost, če jim skupnost zaupa. Prav predhodno delo in ugled ekipe *Spotlighta* večkrat odpreta vrata do ključnih informacij. Ne nazadnje pa je pomembno tudi to, da uredniki in institucija sama brezpogojno stojijo za delom svojih novinarjev.

Na tako novinarstvo, kot ga McCarthy prikaže v *Žarišču*, danes naletimo le v redkih primerih. Čeprav se film dogaja leta 2001, se pravi včeraj oziroma zgolj petnajst let nazaj, imamo občutek, da gledamo zgodovinski film. Način novinarskega dela je skoraj v vseh pogledih enak, kot je bil na primer v filmu *Vsi predsedniki moške* (1976). Občutek imamo, da gre za neko preteklo dobo, ki danes ne obstaja več. Na začetku novega milenija je bila uporaba interneta še v povojih, v filmu občasno slišimo kakega novinarja, ki reče, da bo na koncu svoje zgodbe pripel URL-povezavo, da si bodo bralci lahko ogledali dodatna gradiva. Novinarji se takrat še niso zavedali, kako velik vpliv bo imela nova tehnologija. Prav zgodba, ki so jo razkrili novinarji ekipe *Spotlight*, velja za eno prvih, ki je zaživela tudi viralno; za prvo veliko internetno zgodbo.

Po drugi strani pa ne moremo mimo dejstva, da film (u)lovi tudi duha časa in deluje kot opomnik na nezavidljivo stanje novinarstva ta hip, na načeto zaupanje, podhranjenost in posledično irelevantnost številnih nekoč pomembnih institucij. Pomislite samo, kaj se v zadnjem času dogaja z dvema največjima medijskima hišama pri nas; s časopisom Delo in z RTV Slovenija. Na krizo medijev, ki se je takrat šele počasi začela, film opozarja skozi majhne detajle. Tu in tam kdo omeni odpustanje. Notranjost časopisa deluje prazno. Parkirišča pred stavbo *Boston Globa*, še ena referenca na slavni film Alana J. Pakule, pa so za razliko od neznanse gneče pred stavbo *The Washington Posta* sredi 70. let povsem prazna.

V *Žarišču* tako na neki način deluje kot vitalen apel dejstvu, da s tem, ko uničujemo resno novinarsko delo in ukinjamo lokalno novinarstvo, hkrati spodkopavamo demokratične temelje naše družbe. To potrjuje tudi ekipa, ki stoji za filmom. Scenarij je skupaj z McCarthyjem napisal Josh Singer, ki se je med drugim podpisal pod biografijo o Julianu Assangu, *The Fifth Estate* (2013, Bill Condon). Film pa je pod svoje okrilje vzela produkcijska hiša *Participant Media*, ki večinoma producira politično angažirane filme in dokumentarce. Med drugim so bili producenti filma *Lahko noč in srečno* (Good Night and Good Luck, 2005, George Clooney) in lanskoletnega »šokumentarca« novinarke in aktivistke Laure Poiras, *Citizenfour* (2014).

»Če bi novinarstvo zares umiralo – kako je potem mogoče, da navdahne tako vitalno umetnost, kot je ta film?« se v *The Village Voiceu* sprašuje Stephanie Zacharek. Film nam želi dati upanje, da se bo, dokler bodo trajale krivice, vedno nekdo boril tudi proti sistemu. Zato je med najganjlivejšimi trenutki filma tisti, v katerem eden izmed novinarjev odvetniku, ki že več kot 30 let *donkijhotovsko* zastopa žrtve zlorab, ponosno prinese sveže natisnjen izvod *Boston Globa*, v katerem so razkrili cerkveni škandal. Odvetnik Garabedian, še vedno rahlo nezaupljiv, a vseeno zadržano ganjen, časopis odloži na svojo delovno mizo. Preden se odpravi v pisarno, kjer ga že čakajo nove žrtve, reče le: »Gospod Rezendes, nikoli ne nehajte opravljati svojega poslanstva.« Sistem namreč nikoli ne spi.